

Steluța Ionescu

PRINCIPIILE PROCEDURII JUDICIARE
în reglementarea actuală
și
în Noile Coduri de procedură

Universul Juridic
București
-2010-

Editat de S.C. Universul Juridic S.R.L.

Copyright © 2010, S.C. Universul Juridic S.R.L.

Toate drepturile asupra prezentei ediții aparțin

S.C. Universul Juridic S.R.L.

Nicio parte din acest volum nu poate fi copiată fără acordul scris al
S.C. Universul Juridic S.R.L.

**NICIUN EXEMPLAR DIN PREZENTUL TIRAJ NU VA FI
COMERCIALIZAT DECÂT ÎNSOTIT DE SEMNĂTURA
ȘI STAMPILA EDITORULUI, APLICATE PE
INTERIORUL ULTIMEI COPERTE.**

**Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României
IONESCU, STELUȚA**

**Principiile procedurii judiciare în reglementarea actuală
și în noile coduri de procedură / Steluța Ionescu. - București :**

Universul Juridic, 2010

ISBN 978-973-127-477-5

34

REDACTIE: tel./fax: **021.314.93.13**
tel.: **0732.320.665**
e-mail: **redactie@universuljuridic.ro**

DEPARTAMENTUL telefon: **021.314.93.15; 0726.990.184**
DISTRIBUȚIE: tel./fax: **021.314.93.16**
e-mail: **distributie@universuljuridic.ro**

www.universuljuridic.ro

**COMENZI ON-LINE,
CU REDUCERI DE PÂNĂ LA 15%**

Argument

Despre principii s-a spus adesea că reprezintă o categorie juridică teoretică având largi implicații practice, conturată mai mult în gândirea juridică și asimilată ulterior în plan legislativ. Preocupare confirmată de curând prin reglementarea expresă în Noile Coduri de procedură, în nevoia de a alcătui un cadru legislativ procedural stabil, evocarea principiilor care cârmuiesc procedura de judecată este astăzi mai evidentă ca oricând.

Deși titulatura ar putea trimite la aceasta, lucrarea nu este un arc în timp al monumentalei opere pe care condeiuul remarcabil al profesorului Eugen Herovanu o propunea cititorului în 1932. Asimilarea de titlu este însă, pe cât de conștientă, pe atât de responsabilă, sub aspectul delimitărilor. Evocând-o cu admirație și grațitudine, tratarea de față se detașează de aceasta, cu modestia cuvenită, atât în maniera de abordare cât și în problematica supusă atenției, asumându-și deplin și riscurile unei asocieri inerente dar și opiniile critice relativ la opțiunea de titlu.

Pornind de la ideea că *procedura judiciară are de obiect atât organizarea instanțelor judecătorești, cât și modul de exercitare a acțiunilor în fața instanțelor judecătorești*, lucrarea de față își ordonează informația pe două paliere de tratare. Astfel, sunt aduse în atenție atât principiile care cârmuiesc organizarea judiciară în România, cu observarea trăsăturilor definitorii sistemului actual, cât și principiile care configurează funcționarea propriu-zisă a celor două proceduri de judecată, civilă și penală.

Fidelă titlului, tratarea antrenează și un dublu exercițiu de comparație: pe de o parte, comparația dintre textele care reglementează procedura civilă și cele care reglementează procedura

penală iar, pe de altă parte, comparația dintre textul în vigoare și textul nou în materie de reglementare a legii-cadru.

Astfel, pentru analiza ce are ca obiect reglementarea actuală a principiilor, opțiunea de abordare este una de ansamblu, principiile enunțate fiind calificate, pe rând, comune celor două proceduri, specifice sau cu nuanțe mai pronunțate pe tărâmul uneia dintre acestea.

Spre deosebire de aceasta, abordarea problemei din perspectiva reglementării noi face o înșiruire necesară, mai didactică, tratând, fidel textelor, principiile nominalizate de acestea, cu observarea unor vizibile diferențe de concepție și cu relevarea unor modificări substanțiale ale unora dintre instituțiile procedurii.

Lucrarea însă nu se declară un veritabil studiu comparativ. Ar fi o pretenție căreia nu și-a propus să-i răspundă. S-a dorit însă a constitui un punct de plecare pentru o mai deslușită înțelegere a instituției principiilor dreptului procesual, situată elocvent între configurarea normativă actuală (expresă, doar în cazul procedurii penale) și *noua haină* pe care i-au pregătit-o noile coduri. De departe, problematica a stârnit interes, mai ales pentru domeniul procedurii civile, proaspăt gratificate cu o reglementare expresă în materie.

Indiferent de natura procedurii de aplicat și de reglementarea juridică în analiză, între ideile de bază ale cercetării, una avea să fie dominantă – *principiile procedurii judiciare nu trebuie tratate și înțelese ca entități separate*. Pe drept cuvânt, ele se constituie într-un adevărat sistem, antrenarea lor presupunând interdependență și condiționare, așa încât, fiecare capătă expresie deplină doar prin raportare la celelalte. În egală măsură, încălcarea, ignorarea sau nesocotirea unuia dintre acestea riscă să compromită întregul și, implicit, să vatăme calitatea actului de justiție.

În aceeași notă și sub aspectul relevanței Noilor Coduri de procedură, civilă și penală, reflectând concepția generală a reglementării, principiile care cârmuiesc facerea justiției nu exprimă simple declarații de intenție, ci se doresc parametri reali pentru măsurarea gradului în care actul de justiție își atinge finalitatea. De aceea, cunoașterea lor și concertarea pentru a le face efectivă prezența rămân necesități juridice greu, chiar imposibil, de ignorat.

Pentru aceia care consideră că tema este una care nu necesită abordare de detaliu ori că problematica ar fi aridă și lipsită de rațiune practică, trebuie susținut că evidența argumentează contrariul. Afectarea unui spațiu generos de tratare în întreaga literatură juridică constituie un prim temei. La aceasta se adaugă o bogată jurisprudență relevantă pentru cazuistica provocată de nerespectarea principiilor procedurii. Cu mult mai mult, la nivel normativ, confirmarea o oferă documente cu caracter internațional consacrate istoric, dar și reglementări interne, între acestea, de dată recentă, înscriindu-se Noile Coduri de procedură, cu preocupare sporită pentru subiect.

Privită astfel problematica, despre rațiunea cercetării nu sunt multe lucruri de spus. Și totuși, dacă lucrării i s-ar cere să-și afirme premisa dintâi, aceasta nu poate fi decât convingerea că, astăzi, pe un tărâm juridic în care norma de drept rămâne condamnată a sta sub semnul unui paradoxal raport invers proporțional – căci, cu cât mai abundentă în prezență, cu atât mai absentă în forța de a convinge – *principiile* vin ca reîntoarcerea necesară la *esența lucrurilor* sau, măcar, ca minima expresie a *bunului simț (juridic)*.

Capitolul I

PRINCIPIILE ÎN DREPT. CONCEPT, DOMENIU, SEMNIFICAȚII

Secțiunea 1

Principiile – permanențe sau constante ale dreptului

Dincolo de toate prefacerile la care este supus dreptul, ceea ce este cu adevărat o certitudine și reclamă cu insistență cunoaștere sunt acele reguli care îl cârmuiesc, care îi asigură fundamentul. Acestea le spunem *principii* sau *constante ale dreptului*.

Deși pare situată pe un tărâm științific abstract, în realitate, tema principiilor dreptului constituie un subiect de real interes științific și practic. Explicabil, dacă avem în vedere rolul atribuit acestora, căci, „dacă dreptul apare ca un total de norme sociale obligatorii, unitatea acestei totalități este datorată consecvenței tuturor normelor față de un număr minim de principii fundamentale [...]”¹. Mai mult decât atât, ele sunt socotite „idei directoare care, fără a avea caracterul precis și concret al normelor de drept pozitiv, orientează aplicarea dreptului și evoluția sa”².

În termeni generali, fără a circumstanția, *principiile* sunt „[...] adevărate temelii ale unui sistem de cunoaștere”³ și

¹ A se vedea Eugeniu Speranția, *Principii fundamentale de filozofie juridică*, Cluj, 1936, p. 8.

² Detalii în Sofia Popescu, *Teoria generală a dreptului*, Editura Lumina Lex, 2000, p. 163. Același autor, în aceeași problemă – a se vedea studiul intitulat *Principiile generale ale dreptului, din nou în atenție*, Studii de drept românesc, Editura Academiei Române, Serie Nouă, Anul 12, nr. 1-2, 2000.

³ Pentru o triplă categorisire a principiilor în: *principii omnivalente* (valide în toate formele științei, cum este cazul principiului identității sau al adevărului); *principii plurivalente* (aplicabile doar unor zone ale cunoașterii,

formează acel mecanism prin care se asigură unitatea, echilibrul și coerența acestui sistem. Pentru domeniul juridic, stabilitatea pe care o asigură nu este contrazisă de faptul că principiile sunt acelea care inspiră dreptul în evoluția sa, determinând uneori crearea de noi norme juridice.

Referindu-se la *constantele dreptului* în general, doctrina¹ arată că prin acest concept se definesc acele elemente de permanență a dreptului, indiferent de etapa în care se află pe parcursul său istoric. Se mai spune totodată că, dacă această evoluție aduce inevitabil noul, tendința imediată a individului este mai degrabă aceea de a-l respinge și mai apoi de a-l asimila, iar acesta nu este un lucru rău în sine căci, pe bună dreptate, tradiția trebuie privită ca o contrapondere a noutății, ea fiind o piedică pentru inovații improvizate, un filtru real pentru rațiunea și finalitatea ideii de nou.

Este temeiul pentru care avea să se arate că „partea vitală, partea durabilă a dreptului rezidă în principii – puncte de pornire pentru raționamente – nu în reguli”, pentru că, dacă „[...] principiile rămân relativ constante sau se dezvoltă de-a

cum este cazul principiului cauzalității, specific științelor naturale); *principii monovalente* (cu valabilitate doar într-un mediu determinat al științei, categorie în care se situează și *principiile generale ale dreptului*) – a se vedea Miguel Reale, *Introducción al Derecho*, Ediciones Piramide S.A., Madrid, 1993, p. 129.

¹ Paternitatea acestui concept este atribuită lui Edmond Picard – pentru dezvoltări, a se vedea lucrarea semnată Edmond Picard, *Le droit pur. Les permanences juridiques. Les constantes juridiques*, Ed. Flammarion, Paris, 1921, p. 63. De semnalat și puncte de vedere exprimate cu privire la constantele dreptului de autori, precum: Giorgio Del Vecchio (*Lección de filosofía jurídica*, Editura Europa Nova, București, 1993), Alexandru Văllimărescu (*Tratat de enciclopedia dreptului*, Editura Lumina Lex, București, 1999), Mircea Djuvara (*Teoria generală a dreptului (Enciclopedia juridică). Drept rațional, izvoare și drept pozitiv*, Editura ALL, București, 1995), Nicolae Popa (*Teoria generală a dreptului*, Editura „ACTAMF”, București, 1996).

lungul unor linii constante, regulile au o existență relativ scurtă. Ele nu se dezvoltă, ele sunt respinse și depășite de alte reguli”¹.

Pentru literatura noastră juridică, cercetarea privind problematica constantelor dreptului sau a permanențelor juridice avea să fie îmbogățită simțitor și prin contribuția remarcabilă adusă științei dreptului de către Anita Naschitz. În opinia sa, legiuitorul, urmărind ca normele juridice să aibă o eficiență socială reală, nu creează dreptul în mod arbitrar, ci trebuie să țină seama de anumite realități materiale și spirituale, care, în filosofia dreptului, aveau să constituie ceea ce se definește prin *datul dreptului*².

În literatura de specialitate s-a mai arătat că principiile în drept constituie idei conducătoare ale conținutului tuturor normelor juridice, cuprind cerințele obiective ale societății, cerințe cu manifestări specifice fiecărei ramuri de drept³.

Încercând a contura o *definiție*, considerăm că sunt principii ale dreptului acele *elemente persistente, perene, adevărate comandamente ale vieții sociale, care dau stabilitate unui sistem normativ, acele idei călăuzitoare sau diriguitoare, menite să asigure și să garanteze ordinea socială*⁴.

¹ A se vedea Roscoe Pound, *De ce o zi a dreptului*, Harvard Law School Bulletin, X, Nr. 3, 1958, p. 4.

² Pentru detalii privind factorii care alcătuiesc „*datul*” dreptului, a se vedea Anita Naschitz, *Teorie și tehnică în procesul de creare a dreptului*, Ed. Academiei, 1969, p. 85 și urm.

³ Nicolae Popa, *Teoria generală a dreptului*, Editura C.H. Beck, București, 2008, p. 67; Ion Ceterchi, Momcillo Luburici, *Teoria generală a statului și dreptului*, Tipografia Universității București, 1983, p. 192.

⁴ Evocarea principiilor generale ale dreptului o face și Noul Cod civil, atunci când prevede că: „În cazurile neprevăzute de lege, se aplică uzanțele, iar în lipsa acestora, dispozițiile legale privitoare la situații juridice asemănătoare, iar când nu există asemenea dispoziții, *principiile generale ale dreptului*” – art. 10 din Legea nr. 287/2009.

Secțiunea 2

Domeniul principiilor generale ale dreptului

Din punct de vedere etimologic, noțiunea de *principiu* își are originea în latinescul *principium*, având sensul de *început, izvor, fundament al lucrurilor*¹.

Prin extensie și potrivit cu evoluția conceptului, noțiunea a dobândit înțelesul de normă care guvernează existența și desfășurarea fenomenelor, a relațiilor dintre ele, precum și pe acela de regulă de cunoaștere, de cercetare².

Astăzi, principiile generale ale dreptului fac obiectul unui concept cu caracter universal, invocat frecvent, atât în dreptul românesc, cât și în alte sisteme, cum ar fi: dreptul francez (*principes généraux du droit*), dreptul german (*Grundsätze*), dreptul englez (*leading principles*).

Totodată, principiile generale ale dreptului sunt înscrise, cu titlu expres, în dreptul internațional, printre izvoarele dreptului³. Este motivul pentru care în doctrină⁴ s-a afirmat că „*în teoria dreptului nu se discută despre principiile dreptului pozitiv român, german, coreean sau mexican, despre principiile dreptului roman sau ale imperiului mongol, ci despre principiile dreptului, ale oricărui drept, indiferent de spațiu și timp*”. Tocmai acest caracter de universalitate permite să afirmăm că ele

¹ Temeiul pentru care calificarea *principii fundamentale* reclamă adesea prudență, pentru a evita o construcție gramaticală pleonastică.

² Nicolae Cochinescu, *Organizarea puterii judecătorești în România*, Editura Lumina Lex, București, 1997, p. 34-35.

³ Art. 38 din Statutul Curții Internaționale de Justiție – pentru detalii, Romul Petru Vonica, *Introducere generală în drept*, Editura Lumina Lex, 2000, p. 41-42.

⁴ Gheorghe Mihai, *Inevitabilul drept*, Lumina Lex, București, 2002, p. 192. A se vedea și Dan Claudiu Dănișor, Ion Dogaru, Gheorghe Dănișor, *Teoria generală a dreptului*, Editura C.H. Beck, București, 2006, p. 155.

nu sunt produsul exclusiv al uneia sau alteia dintre organizările sociale statale, ci ale oricărei organizări, fie ea și suprastatală¹.

În interiorul unui sistem de drept, principiile nu se limitează neapărat la o ramură de drept, deseori acest cadru fiind depășit. Este cazul principiilor: *legalității, egalității în fața legii, neretroactivității legii, prezumției cunoașterii legii ori neadmiterii necunoașterii ei (nemo censetur ignorare legem), prezumării bune-credințe (bona fides praesumitur)*, care privesc întregul și nu subdiviziuni ale acestuia.

Sunt apoi principii atașate unor ramuri ale dreptului ori invocate cu mai mare frecvență în interiorul uneia dintre acestea: *principiul legalității incriminării (nullum crimen sine lege) și al legalității pedepsei (nulla poena sine lege)*, pentru dreptul (substanțial, dar și procesual) penal; *principiul potrivit căruia posesia de bună-credință valorează titlu (prescripția instantanee)*, pentru dreptul (substanțial) civil.

Alte principii însă, precum: *autoritatea de lucru judecat (res judicata pro veritate habetur/accipitur), independența judecătorului în activitatea de judecată, contradictorialitatea (audiatur et altera pars), dreptul la apărare, dreptul la un proces echitabil și la judecarea cauzei într-un termen rezonabil, disponibilitatea (în procedura civilă) și oficialitatea (în procedura penală), oralitatea, publicitatea* sunt strâns legate de materia dreptului procesual (civil și penal)². Deși unele dintre acestea privesc valori fundamentale, care exced încadrării într-o ramură sau alta de drept, rămâne ca numai

¹ Dreptul comunitar – cunoscut astăzi ca *Dreptul Uniunii Europene* – caracterizându-se, de asemenea, prin prezența unor principii generale, unele consacrate și în sistemele de drept naționale, altele fiind proprii raporturilor existente în mediul comunitar.

² Unele dintre acestea se bucură de consacrare internațională; documente precum Declarația Universală a Drepturilor Omului, Convenția Europeană a Drepturilor Omului le-au enunțat cu titlu expres în textele lor.